

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/19/99

RODZICE I RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LUTY '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- W porównaniu z kwietniem '96 poprawiły się stosunki między dorastającymi dziećmi a ich rodzicami. Ponad połowa uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych deklaruje, że ich relacje z ojcem układają się dobrze lub bardzo dobrze (wzrost z 50% do 60%), większość ma dobre lub bardzo dobre stosunki z matką (wzrost z 75% do 84%). Podobnie jak w ubiegłych latach, najważniejszą osobą w życiu młodych ludzi jest matka - jej najczęściej powierzają oni osobiste problemy (56%), z nią rozmawiają o szkole (89%) i planach na przyszłość (82%), na nią mogą zawsze liczyć w trudnych chwilach (63%) i na jej uznaniu najbardziej im zależy (47%).

- Podobnie jak w poprzednich latach, młodzież chętniej spędza czas z rówieśnikami, chętniej rozmawia z nimi, dyskutuje i przebywa w ich towarzystwie, ale wsparcia i autorytetu częściej poszukuje w domu.

- Mimo że młodzi ludzie doceniają rolę rodziców i ich troskę o wszystkie ważne sprawy dotyczące życia codziennego i przyszłości, autorytet rodziców maleje. Od kwietnia '96 zmniejszył się odsetek uczniów wskazujących matkę i ojca (odpowiednio o 10 i 7 punktów) jako osoby, na których uznaniu najbardziej im zależy. Obecnie zbliżone są odsetki młodych ludzi poszukujących autorytetu i uznania w rodzinie (28%) i w grupie rówieśniczej (22%).

Wyniki badań poświęconych rodzinie i wychowaniu dzieci - przeprowadzonych wśród dorosłych - jednoznacznie wskazują, że w opinii społecznej rodzina jest najważniejszym nośnikiem socjalizacji, a większość funkcji wychowawczych powinna być realizowana przez rodziców. Z opinii o społecznych wyobrażeniach i preferencjach wychowawczych wynika, że Polacy opowiadają się za wychowaniem opartym na bliskim kontakcie, pełnym zrozumienia w podejściu do problemów dziecka oraz bezterminowym i bezwarunkowym wspieraniu dziecka w potrzebie. Wydaje się interesujące, jak - w opinii młodego pokolenia - przebiega w praktyce realizacja społecznych zadań rodziny i rodziców.

W sondażu „Młodzież '98”¹, podejmującym problemy istotne dla młodego pokolenia, poruszyliśmy m.in. takie zagadnienia, jak: wzajemne relacje między rodzicami a ich dorastającymi dziećmi oraz wpływ rodziny i rówieśników na kształtowanie się różnych sfer życia.

STOSUNKI Z RODZICAMI

W porównaniu z kwietniem '96 znacznie poprawiły się stosunki między młodymi ludźmi a ich rodzicami, tym samym odnotowana wówczas tendencja do pogarszania się relacji z matką została zahamowana, a do poprawy stosunków z ojcem - umocniła się. Przejawem pozytywnej zmiany jest nie tylko wzrost deklaracji świadczących o dobrych stosunkach z ojcem i matką, ale także, a może przede wszystkim, wzrost ocen definiujących

---

¹ Badanie „Młodzież '98”, 1-13 grudnia '98, ogólnopolska reprezentatywna próba młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (N=1316).

stosunki z matką i ojcem jako *bardzo dobre*, przy jednoczesnym spadku opinii ambiwalentnych (*różnie bywa*). Tylko nieliczni jednoznacznie oceniają swoje relacje z jednym z rodziców jako nie najlepsze. Podobnie jak w ubiegłych latach, młodzież nadal lepiej ocenia swoje stosunki z matką niż z ojcem.

Zdecydowana większość badanych uczniów twierdzi, że stosunki z matką układają się dobrze (84%), w tym blisko połowa (47%) - że bardzo dobrze. Ocena relacji z ojcem jest nieco „chłodniejsza”: trzy piąte uczniów (60%) ocenia je dobrze, w tym jedna trzecia - bardzo dobrze (31%). Co czwarty młody człowiek (23%) deklaruje, że jego stosunki z ojcem układają się „różnie”, a co jedenasty (9%) - że nie najlepiej. Ciekawe, że dziewczęta nieco krytyczniej oceniają swoje kontakty zarówno z matką, jak i z ojcem.

Deklarowany przez młodzież różnych typów szkół stosunek do matki najlepiej wypada w ocenach uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Ponad połowa z nich (54%) ma bardzo dobre stosunki z matką, tylko co jedenasty (9%) twierdzi, że układają się one różnie. Być może matki uczniów zasadniczych szkół zawodowych stawiają im mniejsze wymagania co do osiągnięć szkolnych niż matki uczniów pozostałych typów szkół. Takie przypuszczenie nasuwa związek odnotowany między relacjami matka - dzieci a osiąganymi wynikami w nauce. Bardzo dobremu kontaktowi z matką towarzyszą dobre wyniki w nauce: 61% bardzo dobrych uczniów określa swoje porozumienie z matką jako bardzo dobre. Nie zmienia to ogólnego wniosku, że bez względu na typ szkoły i wyniki w nauce, największa część badanej młodzieży ma dobre stosunki z matką, lecz jedynie sygnalizuje, że ocena ta związana jest m.in. z wywiązywaniem się z obowiązków szkolnych. Te same czynniki określają relacje z ojcem. Kierunek tej zależności jest trudny do ustalenia. Dobre wyniki w nauce mogą ułatwiać dobre stosunki z rodzicami. Może też być odwrotnie: dobra atmosfera domowa może sprzyjać osiągnięciu lepszych wyników w szkole. W rzeczywistości najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z wzajemnym, wzmacniającym się oddziaływaniem.

Tabela 1

Jak układają się Twoje stosunki z matką?	Wskazania respondentów według terminów badań ²			
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach			
Bardzo dobrze	41	35	36	47
Dość dobrze	39	43	39	37
Różnie bywa	16	17	20	13
Raczej nie najlepiej	2	3	3	2
Nie mam matki	2	2	2	2

Tabela 2

Jak układają się Twoje stosunki z ojcem?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach			
Bardzo dobrze	25	17	21	31
Dość dobrze	30	31	29	29
Różnie bywa	27	31	33	23
Raczej nie najlepiej	10	14	11	9
Nie mam ojca	8	7	6	8

O ile zdefiniowanie sytuacji szkolnej (typ szkoły, wyniki w nauce) modyfikuje relacje z każdym z rodziców (wpływa na częstość bardzo dobrych i dość dobrych ocen stosunków z rodzicami, ale nie wykazuje związku z nasilaniem się opinii negatywnych), o tyle sytuacja ekonomiczna rodziny wyraźnie je różnicuje. Im lepsze warunki materialne rodziny, tym większy odsetek młodzieży bardzo dobrze postrzega swoje relacje z obojgiem rodziców, tym mniejszy zaś deklaruje, że „różnie to bywa” lub twierdzi, że nie najlepiej układają się stosunki z ojcem. Stosunek do ojca wykazuje też związki z jego sytuacją zawodową: co czwarte dziecko (26%) bezrobotnego deklaruje, że ma z ojcem nie najlepsze kontakty. Takiego nasilenia konfliktów nie odnotowaliśmy w żadnej innej z wyróżnionych kategorii społecznych. Trzeba jednak podkreślić, że znaczenie tego wniosku osłabia zbyt mała liczebność grupy młodzieży deklarującej bezrobocie ojców. Inne czynniki położenia społecznego rodziny (wykształcenie matki, wykształcenie ojca, zawód ojca) nie wykazują związku z relacjami rodzice - dzieci.

² Do porównań z ubiegłymi latami wykorzystujemy dane nieważone, uzyskane w grupie uczniów szkół publicznych.

W porównaniu z kwietniem '96 poprawiły się także oceny stosunków między rodzeństwem.

Tabela 3

Jak układają się Twoje stosunki z rodzeństwem?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach		
Bardzo dobrze	22	24	31
Dość dobrze	37	36	34
Różnie bywa	30	30	25
Raczej nie najlepiej	5	4	4
Nie mam rodzeństwa	6	6	6

Podobnie jak relacje z rodzicami, kontakty z rodzeństwem tym częściej oceniane są jako bezkonfliktowe, im lepsze są warunki materialne rodziny.

Ogólnie można stwierdzić, że w porównaniu z rokiem '96 stosunki rodzinne młodzieży kończącej szkoły układają się lepiej. Co zatem wpłynęło na taki stan rzeczy? Czy nastąpiły jakieś zauważalne zmiany w relacjach między rodzicami i dziećmi? Jednej z możliwych odpowiedzi na te pytania dostarczają dane dotyczące postrzegania przez młodzież wpływu rodziców na różne sfery aktywności młodego pokolenia oraz opinie na temat autorytetu rodziców i rówieśników w różnych dziedzinach życia.

WPLYW RODZICÓW NA RÓŻNE SFERY AKTYWNOŚCI MŁODZIEŻY

W porównaniu z poprzednim pomiarem stabilne wydają się opinie o udziale rodziców w rozwiązywaniu codziennych problemów młodzieży, jak i stawianych jej wymaganiach dotyczących współdziałania i współodpowiedzialności w prowadzeniu gospodarstwa domowego. Nie zmieniły się też wymagania dotyczące praktyk religijnych. Natomiast obecnie rodzice przywiązują mniejszą wagę do aktywności kulturalnej młodych ludzi oraz rzadziej zachęcają ich do podejmowania dorywczych prac zarobkowych.

Tabela 4

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie.	Wskazania respondentów według terminów badań	
	IV '96	XII '98
	Odsetki odpowiedzi twierdzących	
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88
Rodzice opłacali lub opłacają korepetycje, dodatkowe zajęcia, takie jak np. nauka języków obcych	-	43
Rodzice interesują się moimi problemami	75	72
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne - chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38

Większość młodych ludzi uważa, że nie pozostaje sama ze swoimi problemami. Opinię tę w jednakowym stopniu podzielają dziewczęta i chłopcy, uczniowie różnych typów szkół. Trudno jednoznacznie wskazać środowiska, w których potrzeba wsparcia ze strony rodziców pozostaje niezaspokojona, ale można stwierdzić, że im lepsza sytuacja materialna rodziny, tym większy odsetek uczniów deklaruje, że rodzice interesują się ich problemami. Sprzyja temu również brak kłopotów szkolnych mierzony wynikami w nauce. Najwidoczniej łatwiej jest rozmawiać z rodzicami, jeśli spełnia się ich oczekiwania co do obowiązków szkolnych. Wskazuje na to powszechnie wywierana przez rodziców presja dotycząca dalszego kształcenia po ukończeniu szkoły oraz duży udział rodziców w finansowaniu dokończenia kształcenia pozaszkolnego. Pytania o stosunek rodziców do kontynuowania nauki po szkole oraz opłacanie dodatkowych zajęć zamieściliśmy po raz pierwszy. Nie ma więc danych dotyczących dynamiki tego zjawiska. Można natomiast stwierdzić, że inwestowanie w naukę dzieci jest częste, a ich wykształcenie - zwłaszcza w środowiskach rodziców legitymujących się co najmniej średnim wykształceniem i mieszkańców miast - obowiązującą normą (91-97% wskazań). Na tym tle wyróżnia się młodzież wiejska oraz ci uczniowie, których matki mają

wykształcenie podstawowe a rodziny znajdują się w trudnych warunkach materialnych. Młodzież z tych środowisk znacznie rzadziej mówi o nacisku rodziców na dalsze kształcenie (75-78%). Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że towarzyszący tym deklaracjom kilkakrotnie większy niż w innych środowiskach odsetek wskazań „trudno powiedzieć” świadczy raczej o braku motywacji do dalszej nauki niż o silnym wpływie rodziców na jej ukończenie.

Tabela 5

Kategorie uczniów	Czy rodzicom zależy, abym po ukończeniu nauki uczył(a) się dalej?			Czy rodzice opłacali lub opłacają korepetycje, dodatkowe zajęcia, takie jak np. nauka języków obcych?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
w procentach						
Typ szkoły:						
- liceum ogólnokształcące	98	1	1	79	20	1
- technikum	87	2	12	52	43	5
- liceum zawodowe	88	4	8	45	52	3
- zasadnicza szkoła zawodowa	80	6	14	19	75	6
Miejsce zamieszkania:						
- wieś	78	5	17	28	64	8
- miasto do 20 tys. ludności	91	3	6	48	50	2
od 21 do 100 tys.	92	3	6	58	40	2
od 101 do 500 tys.	95	2	3	66	32	2
501 tys. i więcej	97	2	1	70	29	1
Ocena warunków materialnych:						
- złe	76	6	18	29	70	1
- średnie	89	2	9	44	52	4
- dobre	90	3	6	59	36	5
Czy uważasz się za ucznia:						
- dwójkowego lub trójkowego	86	5	9	39	57	4
- czwórkowego	89	2	10	55	42	4
- piątkowego lub szóstkowego	92	3	5	55	39	6

Mimo odnotowanych różnicowań, ogólnie można stwierdzić, że w opinii młodego pokolenia zdecydowana większość rodziców - niezależnie od ich statusu społecznego i ekonomicznego - chciałaby, aby ich dzieci po ukończeniu szkoły uczyły się dalej. Jednak motywowanie dzieci do lepszego wykształcenia przez dodatkowe zajęcia, naukę języków obcych itp. ma już wyraźnie społeczny charakter. Inwestowanie w naukę dzieci związane jest z typem

szkoły, w której kształci się młodzież, oraz pozycją społeczną i materialną rodziców. Większość uczniów liceów ogólnokształcących (79%) korzysta z dodatkowych zajęć edukacyjnych. W tej sytuacji znajduje się połowa (52%) uczniów techników, ponad dwie piąte (45%) młodzieży z liceów zawodowych i tylko 19% z zasadniczych szkół zawodowych. Im większe miejsce zamieszkania uczniów, tym większy ich odsetek uczy się dodatkowo (odpłatnie), przy czym dysproporcje są znaczne. Dodatkowe zajęcia dzieci finansuje 70% rodziców mieszkających w wielkich miastach (wobec 28% na wsi i 18% rolników). Im lepsze warunki materialne rodziny, tym większy odsetek uczniów może doksztalać się odpłatnie. Nieodparcie nasuwa się więc wniosek, że mimo powszechnej zachęty rodziców do kontynuowania nauki lub lepszego przygotowania do wymagań rynku pracy (kursy językowe, komputerowe itp.), szanse na realizację tych oczekiwań nie są jednakowe i wiążą się z możliwościami finansowymi rodziny. Uczniowie dobrzy i bardzo dobrzy częściej niż mierni otrzymują dodatkowo opłacaną przez rodziców pomoc w nauce. Trudno jednoznacznie zinterpretować to zjawisko. Może ono oznaczać, że rodzice płacą za korepetycje i dodatkowe zajęcia wierząc, że wpłynie to na poszerzenie wiedzy i zwiększenie szans młodzieży na kontynuowanie nauki. Może też wskazywać, że bez zapewnienia dziecku dodatkowych zajęć trudno mu będzie sprostać wymaganiom w szkole.

Do uczestnictwa w kulturze częściej zachęceni są przez rodziców uczniowie liceów ogólnokształcących (61%) i zawodowych (58%) niż techników (43%) i zasadniczych szkół zawodowych (36%). Taka inspiracja występuje tym częściej, im wyższe jest wykształcenie rodziców (w jednakowym stopniu matki i ojca) oraz lepsze są warunki materialne rodziny.

Nie ma liniowego związku między pozycją społeczno-ekonomiczną rodziców a wymaganiami dotyczącymi pomocy w domu, życia religijnego oraz podejmowania prac zarobkowych przez uczącą się młodzież. We wszystkich tych sprawach najmniej rygorystyczne są rodziny osób z wyższym wykształceniem oraz, choć w mniejszym stopniu, dobrze sytuowane. A zatem są to te same rodziny, które w największej mierze kładą nacisk na rozwijanie zainteresowań kulturalnych dzieci, ich dalsze kształcenie, udział w dodatkowych zajęciach edukacyjnych. Można więc powiedzieć, że sytuacja materialna i społeczna rodziny modyfikuje wymagania i oczekiwania co do różnych sfer aktywności uczącej się młodzieży.

Im lepsza kondycja społeczna rodziny (lepsza sytuacja finansowa, wyższy poziom wykształcenia ojca i matki), tym częściej rodzice inspirują dzieci do kontynuowania nauki, dodatkowych zajęć edukacyjnych i rozwoju zainteresowań kulturalnych, w nieco mniejszym stopniu zaś wymagają, aby pomagały one w gospodarstwie domowym, chodziły do kościoła czy też zachęcają do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej. Trzeba jednak pamiętać, że dobra sytuacja rodziny wpływa na panujące w niej stosunki. Może to oznaczać, że uczniowie z takich rodzin częściej niż z ubogich „negocjują” z rodzicami, a zatem mają poczucie większej swobody w podejmowaniu decyzji, nie odczuwają wyraźnego rygoryzmu w postępowaniu rodziców.

RODZICE - STATYŚCI CZY PARTNERZY W ROZMOWACH?

Większość badanych uczniów (72%) twierdzi, że rodzice żywo interesują się ich problemami. Zainteresowanie rodziców sprawami dzieci nie jest jednak równoznaczne z tym, że rodzice traktowani są jak partnerzy w rozwiązywaniu problemów nurtujących młode pokolenie. Interesowało nas, czy dzieci spontanicznie dzielą się z rodzicami swoimi poglądami, kłopotami, planami itp. Inaczej mówiąc, czy rodzice są postrzegani przede wszystkim jako osoby, które spełniają swoją powinność wobec dzieci (pomagają im w rozwiązywaniu problemów, kiedy wymaga tego sytuacja), czy może są jednocześnie powiernikami i partnerami w dyskusjach na różne tematy.

Z deklaracji uczniów wynika, że - ogólnie rzecz biorąc - o jednych sprawach częściej rozmawiają oni z matką, o innych - częściej z ojcem, ale są też takie problemy, które nie są przedmiotem rozmów z rodzicami. Młodzi ludzie na ogół nie rozmawiają z ojcem o seksie i raczej rzadko powierzają mu osobiste problemy lub nie robią tego wcale. Chętnie zwierają się matce, z którą częściej niż z ojcem omawiają sprawy szkolne i snują plany na przyszłość. W domu młodzież rzadko rozmawia o polityce.

Tabela 6

Jak często rozmawiasz:	Z ojcem				Z matką			
	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy
	w procentach							
- o swoich problemach osobistych	6	14	30	42	26	30	24	18
- o szkole, nauce	22	38	24	9	59	30	8	1
- o planach na przyszłość	24	31	23	15	45	37	13	4
- o polityce	8	23	30	31	4	21	34	38
- o seksie	3	8	18	63	5	16	27	50

Pominięto odpowiedzi „Nie mam ojca/matki”.

Trzy piąte (60%) uczniów przynajmniej czasami (w tym co piąty - często) rozmawia z ojcem o szkole, nauce, a tylko co jedenasty nigdy nie prowadzi z nim rozmów na ten temat. Ponad połowa (55%) przynajmniej czasami omawia z ojcem plany na przyszłość. O polityce najczęściej dyskutują z ojcem uczniowie liceów ogólnokształcących (16% czyni to często, a dalsze 31% przynajmniej czasami) oraz deklarujący duże zainteresowanie polityką (33% często, a dalsze 35% - czasami). Inne tematy rzadko są przedmiotem rozmów z ojcem.

Ogólnie można stwierdzić, że im wyższy poziom wykształcenia ojca, tym częściej jest on, przynajmniej czasami, partnerem w różnego rodzaju rozmowach i tym rzadziej zdarza się, że wcale nie podejmuje dyskusji. Ten sam kierunek zależności między nasileniem poczucia partnerstwa w rozmowach a oceną sytuacji materialnej rodziny (im lepsza sytuacja, tym częściej ojciec jest współuczestnikiem rozmów) wydaje się wtórny, na ogół bowiem położenie ekonomiczne rodziny jest konsekwencją poziomu wykształcenia rodziców, zwłaszcza zaś ojca.

Na co dzień powiernikiem i partnerem w rozmowach jest przede wszystkim matka. Dziewczęta częściej niż chłopcy przynajmniej czasami zwierają się matce ze swoich osobistych kłopotów (odpowiednio 67% i 44%), dwukrotnie częściej też poruszają z nią sprawy seksu (28% wobec 13%). O swoich osobistych problemach młodzież częściej rozmawia z matką niż z ojcem. Ponadto - odmiennie niż to odnotowaliśmy w stosunku do ojców -

poziom wykształcenia matki nie wykazuje związku ani z tematami podejmowanych rozmów, ani z faktem dzielenia się z matką poglądami na różne sprawy. To spostrzeżenie wyjaśnia, dlaczego w ogólnej ocenie stosunków z rodzicami relacje z matką oceniane są lepiej.

STOSUNKI Z NAUCZYCIELAMI I KOLEGAMI

Oceny stosunków z nauczycielami i kolegami nie zmieniają się od lat. Od lat też lepiej postrzegane są relacje z rówieśnikami niż z nauczycielami.

Jedynym wyraźnym kryterium różnicującym stosunek do nauczycieli są wyniki w nauce. Blisko połowa (49%) uczniów słabszych (dwójkowych i trójkowych) ocenia, że ich kontakty z nauczycielami układają się różnie, tylko 7% uczniów z tej grupy uznaje je za bardzo dobre. Trzeba jednak zaznaczyć, że o ile brak osiągnięć w nauce wyraźnie sprzyja krytycznej ocenie relacji z nauczycielami, o tyle dobre wyniki w nauce nie przesądzają o bardzo dobrych kontaktach z nimi. Ponad jedna czwarta uczniów piątkowych i szóstkowych określa swoje stosunki z nauczycielami jako bardzo dobre (28%), ale niemal tyle samo stwierdza, że układają się one różnie (27%). Wprawdzie wyraźnie negatywne opinie o stosunkach z nauczycielami są rzadkie, jednak w równym stopniu wyrażają je uczniowie najlepsi (9%) i najslabsi (8%).

Tabela 7

Jak układają się Twoje stosunki z nauczycielami?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach		
Bardzo dobrze	6	10	9
Dość dobrze	38	41	41
Różnie bywa	44	41	42
Raczej nie najlepiej	11	8	7

Tabela 8

Jak układają się Twoje stosunki z kolegami?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach			
Bardzo dobrze	28	24	29	35
Dość dobrze	55	54	50	48
Różnie bywa	16	21	19	15
Raczej nie najlepiej	1	1	2	1

Ocenę stosunków z kolegami ogólnie można uznać za dobrą. Wyrażna ambiwalencja w postrzeganiu tych relacji (wskazania „różnie bywa”) występuje rzadziej niż w opiniach o stosunkach z ojcem i rodzeństwem oraz znacznie rzadziej niż w ocenie stosunków z nauczycielami. W przeciwieństwie do oceny kontaktów z nauczycielami nie wykazuje ona związku z wynikami w nauce. Okazuje się jednak, że odsetek osób wskazujących, że stosunki z rówieśnikami układają się różnie, jest wyraźnie wyższy wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych niż wśród młodzieży pozostałych typów szkół (odpowiednio 23% i 12-14%).

ZNACZĄCY INNI - RODZICE, RODZEŃSTWO, RÓWIEŚNICY

Większość badanej młodzieży deklaruje dobre stosunki z rodzicami, rodzeństwem i rówieśnikami. Jaki zatem udział w realizowaniu potrzeby bezpieczeństwa, wsparcia moralnego, autorytetu, szacunku itp. ma rodzina, czy są takie potrzeby, które - częściej niż w domu - zaspokajane są przez środowiska rówieśnicze?

Ogólnie rzecz biorąc, młodzież chętniej rozmawia, dyskutuje z rówieśnikami, w ich towarzystwie chętniej spędza wolne chwile, ale wsparcia i autorytetu częściej szuka w rodzinie.

Tabela 9

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie mam takiej osoby
	w procentach						
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	6	15	51	43	33	3
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	30	12	16	47	26	32	2
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	20	6	10	14	16	16	46*
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	47	31	6	26	29	12	9
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	63	34	13	25	25	5	5
* Ze względu na duże poczucie niezależności i braku „autorytetu” w tej dziedzinie, w dalszych analizach ta kategoria jest pomijana							

Warto zauważyć, że chociaż na co dzień wszystkie sprawy porusza się z matką i jej powierza swoje kłopoty, to w porównaniu z towarzystwem rówieśników traci ona znaczenie jako atrakcyjny partner w dyskusji i towarzysz spędzania wolnego czasu. Zajmuje ona jednak niekwestionowaną pierwszą pozycję jako spolegliwy opiekun, na którego zawsze można liczyć w trudnych chwilach (63%) i osoba, której opinię młodzież bierze pod uwagę w największym stopniu (47%). Drugie miejsce w tym swoistym rankingu zajmuje ojciec. Co trzeci młody człowiek deklaruje, że w potrzebie może liczyć na ojca (34%) i na jego uznaniu najbardziej mu zależy (31%).

Mimo tej pozytywnej denificji własnej sytuacji domowej i deklarowanej poprawy stosunków z rodzicami, z zaskoczeniem odnotowaliśmy znaczący spadek zarówno autorytetu obojga rodziców, jak i poczucia, że zawsze można na nich liczyć.

Tabela 10

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka			Ojciec			Rodzeństwo		
	IV '94	IV '96	XII '98	IV '94	IV '96	XII '98	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach								
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	7	7	6	17	17	15
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	34	33	30	12	12	12	18	16	16
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	36	38	31	6	7	6
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	27	38	34	14	12	13

Po odnotowanym w kwietniu '96 wyraźnym wzroście uznania dla matki (i nieznacznym dla ojca), obecnie wskaźnik ten zmalał (w stosunku do obojga rodziców), nie osiągając nawet poziomu z roku '94. Zmniejszyły się też odsetki uczniów wskazujących matkę i ojca jako osoby, na których pomoc zawsze można liczyć. Oceny rodzeństwa ze względu na te cechy nie uległy zmianie. Trzeba jednak zaznaczyć, że w opinii młodzieży rodzeństwo nigdy nie odgrywało w tym względzie znaczącej roli.

Luki powstałej w wyniku spadku autorytetu rodziców nie wypełnili - wbrew przypuszczeniom - rówieśnicy. Wprawdzie w porównaniu z wynikami pomiaru w kwietniu '94 wzrosła potrzeba uznania ze strony przyjaciół (o 6 punktów) i atrakcyjność spędzania czasu z nimi (o 10 punktów), jednak pozostałe wskaźniki dotyczące rówieśników w zasadzie się nie zmieniły. Nadal też, mimo odnotowanych zmian, to przede wszystkim rodzice (zwłaszcza zaś matka) są osobami, na których uznaniu najbardziej zależy młodym ludziom i na które mogą liczyć w trudnych chwilach.

Tabela 11

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciół(e)			Mój chłopak, moja dziewczyna			Koledzy		
	IV '94	IV '96	XII '98	IV '94	IV '96	XII '98	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach								
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	41	41	43	35	45	33
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	43	45	47	26	28	26	31	36	32
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	30	30	29	15	15	12
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	23	23	25	5	6	5

Wskazania na członków rodziny lub przyjaciół, u których szuka się pomocy, wsparcia, autorytetu, zaspokojenia potrzeb ludycznych, wyrażania ekspresji, wymiany poglądów itp. określają wpływ konkretnych osób na zachowania młodzieży. Zatem wpływ na kształtowanie młodych ludzi ma wiele osób, zarówno w domu, jak i poza nim.

Z analizy tych danych wynika, że w porównaniu z kwietniem '96 zmieniło się postrzeganie nie tylko matki i ojca jako znaczących postaci w życiu i systemie wartości młodego pokolenia, ale także wzajemnych relacji między wpływem domu i wpływem grupy rówieśniczej.

Tabela 12

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Rodzina*			Rówieśnicy**		
	IV '94	IV '96	XII '98	IV '94	IV '96	XII '98
	w procentach					
- z którymi najchętniej spędzasz wolny czas	16	15	13	39	42	42
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	21	30	19	33	40	35
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	31	34	28	22	23	22
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	35	40	37	18	18	18

* Średnia arytmetyczna wskazań na matkę, ojca i rodzeństwo łącznie.
 ** Średnia arytmetyczna wskazań na przyjaciół, sympatię i kolegów łącznie.

Mimo że znaczenie rówieśników w sferze spędzania wolnego czasu i wymiany poglądów w zasadzie się nie zmieniło, dystans między rodziną i rówieśnikami w tym względzie się powiększył. Spowodował to znaczny spadek znaczenia domu jako miejsca wymiany poglądów. Pozostaje to w pewnej sprzeczności z danymi dotyczącymi partnerskich stosunków w rodzinie i udziału rodziców w życiu młodzieży. Bardzo zbliżyły się oceny roli domu i rówieśników w zaspokojeniu potrzeby uznania i autorytetu. Nie zmieniło się tylko postrzeganie rodziny jako podstawy bezpieczeństwa i pewności uzyskania wsparcia w trudnych chwilach.

Odnotowane zmiany nie tworzą spójnego obrazu. Z jednej strony młodzież wystawia swoim rodzicom dobre świadectwo: poprawiły się stosunki z matką i ojcem, rodzice są obecni w życiu dorastającej młodzieży jako partnerzy rozmów, inspirujący do dalszego kształcenia i opłacający dodatkowe zajęcia pozaszkolne, jednak z drugiej strony - maleje ich autorytet. Trudno jednoznacznie zinterpretować te dane. Jedną z przyczyn może być skupianie się rodziców na problemach związanych ze szkołą i bagatelizowanie innych. Na rzecz takiej interpretacji przemawiają dane dotyczące tematów podejmowanych w dyskusjach: z rodzicami właściwie nie omawia się spraw innych niż te, które odnoszą się do szkoły lub planów na przyszłość. Wzory spędzania wolnego czasu i wymiana poglądów częściej kształtują się poza domem niż w rodzinie.

Opinie o rodzinie i rówieśnikach świadczą, że każda z tych grup odniesienia pełni w życiu młodzieży ważną, choć inną funkcję. Jest oczywiste, że kształtowanie systemu wartości, wzorów zachowań i stylu bycia młodego pokolenia podlega wpływom obu tych grup jednocześnie. Nie można więc mówić o dominacji oddziaływania domu czy rówieśników, ale jedynie o ich wzajemnym przenikaniu się i uzupełnianiu.

W porównaniu z wynikami z ubiegłych lat istotną zmianą zasługującą na podkreślenie jest spadek znaczenia rodziny jako źródła poszukiwania autorytetów i zaspokojenia potrzeby uznania. Zmniejszył się tym samym dystans między znaczeniem wpływu rodziny i rówieśników. Trudno wyrokować, czy jest to - często rejestrowane w badaniach społecznych - wahnięcie opinii czy też początek trwalszych zmian w orientacji życiowej młodzieży. Odpowiedź na to pytanie mogą przynieść dopiero wyniki kolejnych badań.

Opracowała
Macieja FALKOWSKA

A N E K S *

Tabela 1. Jak układają się Twoje stosunki z matką?

(%)

	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam matki	Liczba osób
Płeć						
Mężczyźni	50	37	10	2	1	649
Kobiety	48	33	15	1	3	662
Typ szkoły						
Liceum ogólnokształcące	44	37	14	2	3	420
Technikum	48	35	16	1	0	320
Liceum zawodowe	47	32	17	3	2	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	54	33	9	1	3	498
Miejsce zamieszkania						
Wieś	55	32	10	1	2	482
Miasto do 20 tys.	44	36	14	2	4	213
od 21 do 100 tys.	45	39	12	2	2	290
101-500 tys.	42	32	24	3	0	150
501 tys. i więcej mieszk.	50	36	12	1	1	173
Ocena mater. warunków rodziny						
Złe	33	42	22	1	2	180
Średnie	44	38	16	1	1	570
Dobre	59	30	7	2	2	549
Wykształcenie matki						
Podstawowe	50	32	15	1	3	259
Zasadnicze zawodowe	45	37	15	2	1	317
Średnie	48	36	13	1	1	361
Pomaturalne	51	38	9	2	0	191
Wyższe	52	30	12	3	4	156
Wykształcenie ojca						
Podstawowe	43	38	12	2	4	220
Zasadnicze zawodowe	51	33	14	1	1	465
Średnie	49	36	11	1	3	313
Pomaturalne	47	36	13	1	2	110
Wyższe	47	34	15	4	1	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący						
Kadra kier. .inteligencja	48	33	16	3	0	88
Prac.umysł.niż.szczebła	39	46	13	1	1	79
Pracownicy fiz.- umysł.	61	26	3	5	3	73
Robotnicy wykwalifikowani	48	35	15	1	1	345
Robotnicy niewykwalifik.	52	37	5	2	4	62
Rolnicy	58	27	15	0	0	106
Prywatni przedsiębiorcy	40	39	17	1	3	125
Renciści i emeryci	45	45	6	0	4	180
Bezrobotni	64	18	7	5	6	47
Inni	40	37	18	5	0	57
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	73	20	5	0	2	93
Raz w tygodniu	51	34	11	2	2	660
Kilka razy w miesiącu	50	35	14	0	1	148
Kilka razy w roku	39	38	19	1	3	233
W ogóle nie uczestniczy	40	39	16	2	2	172
Zainteresowanie polityką						
Duże	39	45	13	1	3	150
Średnie	52	31	14	2	1	573
Nikie lub żadne	48	36	12	2	3	586
Za jakiego ucznia się uważasz?						
Dwójkowego lub trójkowego	47	36	13	2	2	562
Czwórkowego	49	35	13	1	2	640
Piątkowego lub szóstkowego	61	27	10	1	1	107
Poglądy polityczne						
Lewicowe	44	40	13	1	2	193
Centrowe	45	42	9	4	0	118
Prawicowe	45	36	14	2	2	233
Trudno powiedzieć	52	32	13	1	2	768

* Tabele aneksowe zawierają dane ważone dla całej próby (uczniów szkół publicznych i niepublicznych).

Tabela 2. Jak układają się Twoje stosunki z ojcem?

(%)

	Bardzo dobrze	Dość dobrze	Różnie bywa	Raczej nie najlepiej	Nie mam ojca	Liczba osób
Płeć						
Mężczyźni	38	28	20	6	7	649
Kobiety	30	28	25	10	8	667
Typ szkoły						
Liceum ogólnokształcące	29	32	22	8	9	420
Technikum	35	28	24	7	6	320
Liceum zawodowe	32	26	27	9	6	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	38	25	21	8	8	502
Miejsce zamieszkania						
Wieś	36	27	22	10	5	487
Miasto do 20 tys.	34	25	22	9	11	213
od 21 do 100 tys.	30	35	21	5	9	290
101-500 tys.	35	23	27	7	9	149
501 tys. i więcej mieszk.	36	29	24	4	7	173
Ocena mater. warunków rodziny						
Złe	23	31	28	13	5	180
Srednie	28	27	27	8	10	574
Dobre	44	28	17	6	6	549
Wykształcenie matki						
Podstawowe	31	27	28	7	7	264
Zasadnicze zawodowe	35	26	24	8	8	317
Srednie	36	29	21	9	6	360
Pomaturalne	27	29	24	7	13	191
Wyższe	37	32	18	8	5	156
Wykształcenie ojca						
Podstawowe	24	32	31	7	7	224
Zasadnicze zawodowe	34	26	25	10	6	465
Srednie	37	31	17	8	6	313
Pomaturalne	36	26	24	3	10	110
Wyższe	38	28	19	6	8	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący						
Kadra kier., inteligencja	42	34	21	4	0	88
Prac. umysł. niż. szczebla	34	37	22	7	0	79
Pracownicy fiz. - umysł.	41	33	13	12	1	73
Robotnicy wykwalifikowani	36	28	28	7	1	345
Robotnicy niewykwalifik.	41	20	35	4	1	66
Rolnicy	38	34	18	8	1	106
Prywatni przedsiębiorcy	43	29	21	6	1	125
Renciści i emeryci	34	35	23	7	1	180
Bezrobotni	29	15	28	26	1	47
Inni	27	30	33	8	2	57
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	41	31	14	6	9	93
Raz w tygodniu	35	31	19	8	7	660
Kilka razy w miesiącu	34	30	17	10	9	148
Kilka razy w roku	36	25	30	5	5	233
W ogóle nie uczestniczy	25	21	35	8	11	177
Zainteresowanie polityką						
Duże	35	30	21	5	8	150
Srednie	35	28	24	7	5	573
Nikłe lub żadne	33	27	21	9	10	590
Za jakiego ucznia się uważasz?						
Dwójkowego lub trójkowego	31	27	26	8	8	566
Czwórkowego	35	31	22	6	6	640
Piątkowego lub szóstkowego	49	18	9	14	10	107
Poglądy polityczne						
Lewicowe	28	33	21	8	9	193
Centrowe	38	30	21	2	9	118
Prawicowe	33	30	25	6	6	233
Trudno powiedzieć	35	26	22	9	7	772

Tabela 3. Wskaż nie więcej niż dwie osoby, na których uznaniu najbardziej ci zależy.

(%)

	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koleżdy, koleżanki	Nie ma takiej osoby	Liczba osób
Płeć								
Mężczyźni	46	36	4	25	27	11	13	649
Kobiety	50	32	7	27	33	9	10	667
Typ szkoły								
Liceum ogólnokształcące	47	35	3	32	30	9	11	420
Technikum	45	37	7	25	34	11	12	320
Liceum zawodowe	48	35	7	33	28	10	8	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	51	32	7	21	28	10	12	503
Miejsce zamieszkania								
Wieś	52	35	8	26	30	7	11	487
Miasto do 20 tys.	50	34	3	22	36	12	11	213
od 21 do 100 tys.	43	33	4	26	33	15	11	290
101-500 tys.	39	29	12	30	23	7	12	150
501 tys.i więcej mieszk.	51	38	2	31	26	8	14	174
Ocena mater. warunków rodziny								
Złe	42	37	9	24	36	9	10	180
Średnie	50	30	7	28	27	9	12	575
Dobre	47	38	3	26	32	11	11	550
Wykształcenie matki								
Podstawowe	43	24	13	27	24	8	17	264
Zasadnicze zawodowe	53	37	6	22	31	9	11	317
Średnie	46	38	4	22	33	11	10	361
Pomaturalne	56	38	3	27	27	12	9	191
Wyższe	43	34	2	43	37	10	9	156
Wykształcenie ojca								
Podstawowe	48	27	7	18	30	12	13	224
Zasadnicze zawodowe	47	33	8	26	31	9	13	465
Średnie	50	41	5	25	31	11	9	313
Pomaturalne	57	41	1	21	31	10	12	110
Wyższe	41	34	3	42	29	9	9	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący								
Kadra kier., inteligencja	46	44	3	35	27	9	5	88
Prac.umysł.niż.szczebła	43	46	0	20	28	7	14	79
Pracownicy fiz.- umysł.	56	37	3	17	27	11	16	73
Robotnicy wykwalifikowani	45	34	10	24	26	11	15	345
Robotnicy niewykwalifik.	41	21	7	25	27	14	20	66
Rolnicy	55	42	4	17	32	7	5	106
Prywatni przedsiębiorcy	35	31	4	32	45	14	10	125
Renciści i emeryci	53	48	5	24	34	6	9	180
Bezrobotni	49	18	9	41	38	10	6	47
Inni	47	30	1	27	30	14	6	57
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	54	54	6	29	28	7	3	93
Raz w tygodniu	49	36	6	24	30	11	12	660
Kilka razy w miesiącu	46	34	2	21	42	11	11	148
Kilka razy w roku	45	34	9	32	26	9	11	234
W ogóle nie uczestniczy	46	26	3	30	27	9	17	177
Zainteresowanie polityką								
Duże	38	44	6	26	33	11	9	150
Średnie	46	35	6	29	30	11	12	573
Nikłe lub żadne	53	31	6	24	29	8	12	591
Za jakiego ucznia się uważasz?								
Dwójkowego lub trójkowego	47	31	4	25	27	10	14	566
Czwórkowego	51	39	7	27	34	10	8	640
Piątkowego lub szóstkowego	37	28	8	28	23	9	14	107
Poglądy polityczne								
Lewicowe	36	40	4	21	40	5	15	193
Centrowe	46	32	4	33	36	15	8	118
Prawicowe	42	38	8	34	26	13	9	233
Trudno powiedzieć	53	32	6	24	28	9	12	773

Tabela 4. Wskaż nie więcej niż dwie osoby, na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach. (%)

	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koleżdy, koleżanki	Nie ma takiej osoby	Liczba osób
Płeć								
Mężczyźni	62	42	13	20	22	3	8	649
Kobiety	59	26	14	31	29	7	9	667
Typ szkoły								
Licium ogólnokształcące	66	37	12	29	26	2	6	420
Technikum	56	36	16	27	29	7	9	320
Licium zawodowe	62	35	13	25	28	5	7	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	58	30	13	23	24	7	10	503
Miejsce zamieszkania								
Wieś	65	34	13	26	22	4	10	487
Miasto do 20 tys.	61	37	10	23	28	7	7	213
od 21 do 100 tys.	59	32	12	21	32	7	8	290
101-500 tys.	48	28	17	39	23	1	9	150
501 tys.i więcej mieszk.	60	38	16	24	25	6	8	174
Ocena mater. warunków rodziny								
złe	50	25	11	28	35	13	10	180
Średnie	65	33	15	28	22	3	9	575
Dobre	59	38	12	23	27	5	8	550
Wykształcenie matki								
Podstawowe	58	23	17	28	25	1	15	264
Zasadnicze zawodowe	61	37	14	23	22	7	10	317
Średnie	59	36	9	27	28	9	6	361
Pomaturalne	68	42	13	29	26	4	6	191
Wyższe	64	45	10	24	35	1	4	156
Wykształcenie ojca								
Podstawowe	55	28	12	24	30	3	13	224
Zasadnicze zawodowe	60	31	14	26	24	7	11	465
Średnie	64	39	15	30	24	5	3	313
Pomaturalne	74	46	7	14	36	4	4	110
Wyższe	54	39	10	32	28	3	8	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący								
Kadra kier., inteligencja	60	44	7	24	28	1	4	88
Prac.umysł.niż.szczebła	57	45	6	21	32	2	5	79
Pracownicy fiz.- umysł.	67	48	13	20	32	4	7	73
Robotnicy wykwalifikowani	59	35	13	28	18	3	13	345
Robotnicy niewykwalifik.	64	41	11	20	23	7	11	66
Rolnicy	63	37	15	22	31	5	4	106
Prywatni przedsiębiorcy	49	35	15	29	34	8	6	125
Renciści i emeryci	62	37	20	20	27	8	7	180
Bezrobotni	67	22	9	31	42	1	6	47
Inni	65	27	12	29	21	9	5	57
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	78	38	21	28	17	1	1	93
Raz w tygodniu	60	34	13	24	27	5	10	660
Kilka razy w miesiącu	61	33	9	20	40	3	8	148
Kilka razy w roku	54	41	14	33	20	8	5	234
W ogóle nie uczestniczy	63	25	12	28	21	5	10	177
Zainteresowanie polityką								
Duże	52	38	13	26	29	14	4	150
Średnie	62	36	14	25	27	5	9	573
Nikłe lub żadne	61	31	12	27	24	3	9	591
Za jakiego ucznia się uważasz?								
Dwójkowego lub trójkowego	62	31	11	23	24	5	9	566
Czwórkowego	60	37	15	27	29	4	8	640
Piątkowego lub szóstkowego	58	29	14	34	21	8	6	107
Poglądy polityczne								
Lewicowe	53	32	14	23	36	8	6	193
Centrowe	59	39	10	22	34	5	3	118
Prawicowe	65	39	17	21	18	4	10	233
Trudno powiedzieć	61	32	12	28	24	5	9	773

Tabela 5. Wskaż nie więcej niż dwie osoby, z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz.

(%)

	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koleżdy, koleżanki	Nie ma takiej osoby	Liczba osób
Płeć								
Mężczyźni	27	18	14	43	25	33	4	649
Kobiety	36	9	16	50	27	25	4	667
Typ szkoły								
Licium ogólnokształcące	32	16	15	61	26	24	2	420
Technikum	31	11	11	44	28	36	4	320
Licium zawodowe	30	9	19	54	27	29	2	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	31	14	17	36	24	29	6	503
Miejsce zamieszkania								
Wieś	36	13	17	43	23	25	6	487
Miasto do 20 tys.	27	15	9	51	27	33	3	213
od 21 do 100 tys.	30	10	16	46	26	36	3	290
101-500 tys.	27	15	14	56	27	29	3	150
501 tys.i więcej mieszk.	29	18	17	49	28	23	4	174
Ocena mater. warunków rodziny								
Złe	19	4	18	48	31	36	3	180
Średnie	33	12	14	52	24	28	3	575
Dobre	34	18	15	42	26	29	6	550
Wykształcenie matki								
Podstawowe	31	8	19	42	23	28	8	264
Zasadnicze zawodowe	36	15	16	45	25	26	4	317
Średnie	26	16	12	46	27	37	4	361
Pomaturalne	34	11	13	57	26	29	2	191
Wyższe	32	20	14	52	30	24	2	156
Wykształcenie ojca								
Podstawowe	32	7	16	40	29	28	6	224
Zasadnicze zawodowe	32	10	14	46	21	35	5	465
Średnie	31	20	15	49	30	26	1	313
Pomaturalne	30	12	9	49	36	27	6	110
Wyższe	30	21	18	57	23	25	2	172
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący								
Kadra kier., inteligencja	26	16	16	54	23	24	0	88
Prac.umysł.niż.szczebła	23	29	3	52	37	33	3	79
Pracownicy fiz.- umysł.	36	16	17	47	29	20	0	73
Robotnicy wykwalifikowani	29	12	10	49	24	35	6	345
Robotnicy niewykwalifik.	37	11	12	40	15	36	13	66
Rolnicy	33	11	23	42	35	26	1	106
Prywatni przedsiębiorcy	23	16	16	54	29	30	2	125
Renciści i emeryci	35	12	26	38	24	25	4	180
Bezrobotni	44	14	15	44	31	14	1	47
Inni	18	15	12	42	26	37	11	57
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	54	13	24	44	16	22	0	93
Raz w tygodniu	32	13	17	44	27	28	5	660
Kilka razy w miesiącu	30	12	12	46	31	31	1	148
Kilka razy w roku	18	14	10	58	27	34	4	234
W ogóle nie uczestniczy	33	15	14	48	18	29	8	177
Zainteresowanie polityką								
Duże	24	26	13	46	19	35	1	150
Średnie	32	11	14	52	27	30	4	573
Nikłe lub żadne	33	13	17	42	26	27	5	591
Za jakiego ucznia się uważasz?								
Dwójkowego lub trójkowego	32	11	15	45	23	29	5	566
Czwórkowego	32	16	14	47	28	28	4	640
Piątkowego lub szóstkowego	23	9	19	53	25	34	1	107
Poglądy polityczne								
Lewicowe	26	14	14	54	25	28	2	193
Centrowe	31	21	10	39	31	30	2	118
Prawicowe	34	17	17	52	25	29	2	233
Trudno powiedzieć	32	11	16	45	25	29	6	773